

Tomáš JIRÁNEK

Československá vojenská mise v Kanadě za 2. světové války – předhistorie

Československý vojenský odboj v zahraničí v době 2. světové války nepředstavovaly jen akce bojových jednotek, ale také práce na poli vojensko-diplomatickém, jež byla rovněž velmi důležitá.¹ Vykonávali ji vojenští přidělenci, vojenští zmocněnci, styční důstojníci a vojenské mise.²

Vojenské mise jakožto orgány skupinové pracovaly na úkolech, jež vyžadovaly větší počet pracovníků v delším časovém úseku. Jejich úkoly se do jisté míry lišily podle doby a místa nasazení. Československé exilové úřady vydržovaly během války několik vojenských misí v místech, jež byla důležitá buď proto, že se nacházela na trase, po níž odcházeli lidé z bývalé ČSR, aby se zapojili do zahraničního odboje, nebo v místě, kde se utvářely československé zahraniční jednotky, nebo ve vzdálenějších zemích, kde prováděly nábor do těchto jednotek. Původně se tyto vojenské mise nacházely v Budapešti, Bukurešti, Bělehradě a v Palestině. První dvě byly později zrušeny a nahradila je mise v Istanbulu.³

Na přelomu let 1940 a 1941 se připravovalo zřízení dalších dvou misí, a to v Kanadě a v USA. Jejich účel se odlišoval od misí výše uvedených; měly mít za úkol především provádět mezi krajany za Atlantikem nábor do československých zahraničních jednotek – možnosti získání dalších vojáků v Evropě byly už víceméně vyčerpány –, a to nejen ve zmíněných dvou státech, ale i v dalších zemích amerického kontinentu. Větší pozornost byla věnována Kanadě, v té době již účastníku války, zatímco USA ještě zůstávaly neutrální. Odrazilo se to také v představách

¹ Této otázce v poslední době věnovala pozornost zvláště Zlatica ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, *Československá vojenská zahraniční služba 1939–1945. Úvod do problematiky*, in: Zlatica ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ – Petr HOFMAN (edd.), *Československá vojenská zahraniční služba v letech 1939–1945*, Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR 43, 2008, s. 10–91.

² Tamtéž, s. 10 nn. Zde jsou též podrobně popsány úkoly vojenských diplomatů.

³ Na začátku března 1941 měly tehdy existující mise následující stavy – Istanbul: 2 plukovníci, 2 podplukovníci, 1 major, 2 praporčíci, 2 četaři, 1 voják, 1 civilní úředník; Bělehrad: 1 major, 1 kapitán, 3 nadporučíci, 2 praporčíci; Palestina: 1 divizní generál, 1 major, 3 nadporučíci, 2 praporčíci, 1 rotmistr, 1 četař, 1 desátník; Expozitura v Haifě: 1 major, 1 praporčík; Expozitura v Egyptě: 1 kapitán. Vojenský ústřední archiv (dále VÚA), Ministerstvo národní obrany (dále MNO) Londýn, inv. č. 28, kart. 24, fasc. 35, č. j. 6 066/II/2. odd. z 8. 3. 1941.

o početnosti a složení obou misí; jestliže kanadská mise měla mít sedm členů, z toho jednoho plukovníka, dva podplukovníky, dva kapitány, jednoho nadporučíka a jednoho praporčíka, mise v USA měla být pouze trojčlenná (jeden plukovník, dva nadporučíci).⁴ Nakonec zřejmě hlavně z úsporných důvodů mise do USA neodjela, její úkoly převzala mise kanadská ve spolupráci s plk. gšt. Oldřichem Španielem, který v USA působil již od podzimu 1939.⁵

Úkoly mise v Kanadě⁶

Ministerstvo národní obrany (dále MNO) československé exilové vlády v Londýně stanovilo pro kanadskou misi následující zadání: „(...) Účelem této misse je provést mezi našimi krajaný nábor do československé armády, postarat se o jejich soustředění, udržování, výcvik (...) a (...) dopravu k československým jednotkám do Velké Británie; projednati všechny tyto otázky s kanadskými úřady a prováděti veškerou agendu s tím související.“⁷ Úkol byl tedy jednoznačný, konečně za podobným účelem působila v Kanadě současně s misí československou řada dalších, získávajících vojáky pro jednotky jiných exilových vlád. Než ale mohla mise odjet a zahájit práci, bylo nutno vyřídit formální náležitosti s britskou a kanadskou vládou. A to si vyžádalo poměrně mnoho času.

⁴ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 24, fasc. 35, č. j. 6 066/II/2. odd. z 8. 3. 1941. Viz též VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 24, fasc. 35, č. j. 5 532/II/2. odd. z 5. 3. 1941.

⁵ Plk. Oldřich Španiel (1894–1963), bratr sochaře Otakara Španiela, 1929–1932 čs. vojenský přidělelec v Polsku, v době Mnichova velitel 4. pěšího horského pluku, 1939 a 1945–1946 přednosta vojenské kanceláře prezidenta, později stanul na krátkou dobu v čele Vojenského historického ústavu. O československých jednotkách za druhé světové války napsal knihu Oldřich ŠPANIEL, *Československá armáda druhého odboje*, Chicago 1941 (Praha 1945²), v níž se soustředil na události v západní Evropě, ale značnou pozornost věnoval také krajanům v USA a v Kanadě a náboru v jejich řadách. Právě pro ně byla kniha především určena, aby získali představu o tom, co se dosud v rámci odboje odehrálo. Oldřich Španiel si za Atlantikem zopakoval misi, kterou plnil v USA v době první světové války, kdy prováděl nábor pro československé legie ve Francii. Viz například Tomáš JIRÁNEK, *Druhý, tzv. Gibišův transport československých legií z Ruska do Francie (1917–1918)*, *Theatrum historiae* 1, 2006, s. 233–247.

⁶ K československé vojenské misi v Kanadě viz též Tomáš JIRÁNEK (ed.), *Kronika československé vojenské mise v Kanadě (1941–1943)*, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 9, 2003, s. 205–238; Julius BALÁŽ, *Československá vojenská mise v Kanadě (1941–1943) a v Brazílii (1943–1945)*, in: Z. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ – P. HOFMAN (edd.), *Československá vojenská zahraniční služba*, s. 234–245. J. Baláž odkazuje na další edici Kroniky československé vojenské mise v Kanadě, která vyšla v ročence Vojenského historického archivu za rok 2006 (viz Tamtéž, s. 237, pozn. č. 8).

⁷ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 11, fasc. 20, č. j. 3 721 – dův. I/1940, MNO ministerstvu zahraničí 3. 12. 1940.

Jednání s britskými a kanadskými úřady

Délku jednání s britskými a kanadskými úřady podmiňovala především skutečnost, že MNO československé exilové vlády bylo závislé na britském ministerstvu války (War Office), vše s ním muselo projednávat a řídit se jeho představami a možnostmi. Jedním z důležitých prvků rozhovorů se stala otázka úhrady nákladů. War Office, který měl samozřejmě zájem na posílení spojeneckých jednotek, se uvolil misi financovat, to bylo nejdůležitější.⁸ S kanadskými úřady se jednalo o zajištění nákladů na vojáky v Kanadě, to jest na jejich cestu z bydliště na místo soustředění, pobyt v soustředovacím táboře a cestu do přístavu. Bylo také nutno brát v úvahu podpory rodinám těchto vojáků. Nejdůležitější ale byl souhlas kanadské vlády s náborem jako takovým. Jednání s příslušnými úřady na podzim 1940 postupovala pomalu a uvažovalo se o tom, že bude potřebná intervence prezidenta Beneše.⁹ Vlastní jednání s kanadskou vládou vedl československý konzul v Montréalu dr. František Pavlásek,¹⁰ na konci ledna 1941 byl stejný úkol přidělen ještě plk. gšt. Španielovi, který měl za tím účelem odcestovat z USA do Kanady.¹¹

Otálení nebylo žádoucí. Mezi krajaný v Kanadě se nacházelo množství takových, kteří chtěli vstoupit do armády, ale neměli trpělivost čekat, až se vyřeší všechny formality se zahájením náboru. Dr. Gellner, velitel kanadské perutě, která na přelomu listopadu a prosince 1940 dorazila do Británie, sdělil plk. Kudláčkovi-Hutníkovi, jenž měl kanadskou misi vést, že v Kanadě bylo hodně dobrovolníků, kteří chtěli jít do československé armády, ale když se nemohli dočkat povolání, vstoupili do armády kanadské, v níž se toho času nacházelo asi 2 000 Čechů a Slováků. Hodně jich sloužilo v pomocném personálu letectva, mezi letci jen velmi málo, protože podmínkou vstupu do letectva bylo mimo jiné vyšší vzdělání. Plk. Kudláček poukázal na to, že ještě nebyly vyřešeny otázky dopravy a vyživovacích příspěvků pro rodiny dobrovolníků, a proto se nábor ještě nerozběhl, ale dr. Gellner namítl, že dopravní výlohy si krajané chtěli hradit sami a většina z nich byla svobodných, starost o vydržování rodin by tedy odpadla. Potíž spočívala v tom, že admirálita žádala potvrzení československého generálního konzulátu, který je prý odmítal.¹² Z těchto skutečností vyplynul další úkol pro misi, totiž že měla jednat

⁸ Náklady spojené s cestou a pobytem rodinných příslušníků členů mise již WO nést nechtěl, ale to v dané chvíli nehrálo hlavní úlohu. VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 10, fasc. 18, Zápis o vojenské poradě u prezidenta republiky 14. 11. 1940.

⁹ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 10, fasc. 18, Zápis o vojenské poradě u prezidenta republiky 14. 11. 1940.

¹⁰ František Pavlásek (1887–1973), jeden z čs. diplomatů, kteří po okupaci v březnu 1939 odmítli odevzdat své úřady zástupcům Německa. Viz Zlatica ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, *Československá vojenská zahraniční služba 1939–1945*, s. 59.

¹¹ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 23, fasc. 33, č. j. 5 610-I/2. odd. 1941, MNO gen. Ingr požádal MZV o zaslání kabelogramu tohoto znění Španielovi 27. 1. 1941.

¹² VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 11, fasc. 20, č. j. 3 721 – dův. I/1940, MNO ministerstvu zahraničí 3. 12. 1940.

s příslušnými úřady o možnosti přestupu zájemců z kanadské armády do československé.

Postoj britské a kanadské vlády

Kanada se v dané době ještě nacházela v postavení dominia Velké Británie. Měla tedy velmi širokou samosprávu, ale o nejdůležitějších otázkách se – alespoň formálně – rozhodovalo ve Velké Británii v tzv. Dominion's Office. Tento úřad projevil ochotu pomoci u kanadských úřadů ve věci vyslání mise do Kanady a doporučil následující postup: československé ministerstvo zahraničních věcí (dále MZV) má napsat dopis vysokému komisaři pro Kanadu, v němž by bylo uvedeno, že „1. zamýšlíme vyslati missi do Kanady za účelem náboru našich příslušníků do československé armády; 2. War Office souhlasí s vytvořením této misse; 3. požádati High Commissioner, aby získal pro nás u kanadských úřadů souhlas k vyslání této misse; 4. uvést jména členů této misse“.¹³ Kopie tohoto dopisu se měla zaslat War Office, který slíbil zakročit přes Dominion's Office u vysokého komisaře pro Kanadu.¹⁴ Jak je vidět, nejednalo se o jednoduchou záležitost a designovaný velitel mise plk. Kudláček měl již v Británii hodně práce s těmito formalitami, jež až příliš zaváněly zbytečným úřadováním a vlastní činnosti mise se příliš netýkaly.

Rozhodování na britské a hlavně kanadské straně se pokusil urychlit ještě ministr zahraničí Jan Masaryk, který osobně jednal s vysokým komisařem pro Kanadu a poslal v dané věci oficiální dopis. Také prezident Beneš telefonicky mluvil s vysokým komisařem a nabyl dojmu, že Kanada povolení vědomě zdržuje. Jak podotkl ministr národní obrany gen. Ingr, důvodem byl zřejmě dobrovolnický systém náboru do kanadské armády, kvůli němuž Kanadčané přirozeně chtěli, aby lidé původem z Československa nastoupili raději do kanadské armády.¹⁵

Financování

Jednou z nejdůležitějších otázek se stalo uhrazení nákladů na misi i na dobrovolníky soustředěvané za oceánem. V době přípravy kanadské mise se tato věc řešila společně s dalšími, tehdy již existujícími československými vojenskými misemi. Koncem února 1941 se v britském War Office konala schůzka, jíž předsedal C. E. Key z finančního oddělení uvedeného ministerstva, československou stranu zastupovali plk. gšt. Čeněk Kudláček a pplk. gšt. Ferdinand Monzer. Předmětem jednání byly právě československé vojenské mise v zahraničí, a to jak stávající

¹³ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 12, fasc. 23, č. j. 84-I/2 1941, Čs. vojenský a letecký atašé u britské vlády pplk. J. Kalla ministerstvu národní obrany 4. 1. 1940.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 13, fasc. 2, č. j. 124 – dův. I/1. odd. 1941, Porada u prezidenta republiky 9. 1. 1941.

(Bělehrad, Istanbul, Palestina), tak připravované (USA, Kanada). Plk. Kudláček vysvětlil účel a činnost misí na Balkáně a dosavadní způsob jejich udržování a žádal, aby pro jejich financování byla stanovena určitá pravidla. Ve věci misí budoucích prohlásil C. E. Key, že jeho oddělení tyto mise zajímají jen potud, pokud bude jejich činnost financována z Londýna. Upozornil československé důstojníky na to, že kanadští vojáci ve srovnání s britskými mají vyšší počitky a že britské úřady tento rozdíl v Británii dobrovolníkům nebudou moci vyrovnávat, stejně jako nebudou moci hradit vyživovací příspěvky rodinám dobrovolníků, a to ani v Kanadě, ani v USA. Key rovněž upozornil, že britské úřady mohou Čechoslovákům vystrojít a vyzbrojit pouze 1 200 nových vojáků, že tedy není žádoucí, aby jich přišlo příliš mnoho. Plk. Hutník uklidňoval C. E. Keye tím, že jedním z úkolů mise bude získat pro výdaje v Kanadě a v USA úvěry v těchto zemích. Rovněž počet přihlášených by neměl převyšovat uvedené číslo, zvláště dokud jsou USA neutrální. Kromě toho by část dobrovolníků měla nastoupit k letectvu, kde jsou posily velmi žádoucí.¹⁶

Ovšem původní předpoklad, že kanadská vláda by mohla vládě československé poskytnout na tento účel úvěr, se ukázal být mylným. Žádost o úvěr Kanadčané na začátku roku 1941 zamítli, ale jednání bylo obnoveno díky osobním intervencím československých diplomatů u kanadských ministrů národní obrany, financí a zahraničních věcí.¹⁷ Československé ministerstvo národní obrany nelibě neslo toto zdržování a naléhalo na MZV, aby se snažilo dosáhnout především souhlasu kanadské vlády s vysláním mise, ostatní otázky že se mohou dohodnout později.¹⁸ Krátce nato, 8. března, generální konzul v Montréalu Pavlásek hlásil, že kanadská vláda povolila příjezd mise, žádost o úvěr však byla opět zamítnuta.¹⁹ Povolení oficiálně potvrdil Úřad vysokého komisaře pro Kanadu 10. března. Je zřejmé, že kanadská vláda neměla od začátku podstatné výhrady proti vyslání mise. Již v dopisu konzulu Pavláskovi z 26. listopadu 1940 státní podsekretář pro zahraniční věci vyjádřil zásadní souhlas s vysláním mise a nastínil podmínky, za nichž bude nábor možný. Odmítnutí financování této činnosti nevycházelo z nějakého záporného vztahu kanadské vlády k vládě československé, ale z jiných skutečností. Jednak Kanadčané poukazovali na růst výdajů v souvislosti s válkou obecně, jednak na nutnost jednotného přístupu ke všem vládám, jež podobný nábor v Kanadě chystaly nebo již prováděly, a kanadská vláda nepřispívala žádné z nich.²⁰

¹⁶ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 24, fasc. 35, č. j. 5 532/II/2, odd. z 5. 3. 1941.

¹⁷ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 12, fasc. 23, č. j. 519 taj. – I 2/ 1941, MZV J. Masaryk ministerstvu národní obrany 3. 3. 1941 – s odvoláním na depeši československého generálního konzulátu v Montréalu z 20. 2. 1941.

¹⁸ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 142, fasc. 23, č. j. 519 taj. – I 2/ 1941, MNO ministerstvu zahraničí 6. 3. 1941.

¹⁹ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 12, fasc. 23, č. j. 586 – dův. I/2, Telegram MZV ministerstvu národní obrany 10. 3. 1941.

²⁰ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 12, fasc. 23, č. j. 644 – dův. I/ 2. odd. 1941, Úřad vysokého komisaře pro Kanadu čs. ministerstvu zahraničí 10. 3. 1941.

Co se týká podmínek nábory, vedle opětovného odmítnutí financování nábory, vybavení, výcviku, dopravy, ubytování a stravování především nepřicházelo v úvahu žádné donucování při nábory vojáků do československých jednotek, dále byla vyžadována diskretnost, dodržování kanadských zákonů, nábory se neměl týkat lidí pracujících na důležitých místech, kanadská vláda pro budoucnost odmítla odpovídat za hospitalizaci, léčení, penze apod. mužů sloužících v československých jednotkách.²¹ Na tyto podmínky československé úřady přistoupily, a to i z toho důvodu, že výcvik v Kanadě se v dohledné době neplánoval a dopravu dobrovolníků do Evropy měl hradit britský War Office, který slíbil financovat i vlastní misi.²²

Československé MNO předložilo návrh rozpočtu kanadské mise britskému War Office, který pak 19. dubna 1941 na základě určených podmínek s vysláním mise v dopisu gen. Ingrovi vyslovil souhlas.²³

Tím bylo o vyslání mise rozhodnuto. Další náležitosti se zařizovaly průběžně a členové mise se začali připravovat na svůj úkol a na cestu, aby již nenastalo žádné nežádoucí zdržení. Bylo nutno zařídit vystavení cestovních a pověřovacích dokumentů, zajistit přednostní pořadí pro cestu, připravit propagační materiály, radiostanici, dohodnout spolupráci československých zastupitelských úřadů, navázat spojení s krajanskými organizacemi atd.

Financování ale dořešeno nebylo. Na kanadskou misi přešly úkoly původně plánované mise americké, jejíž výlohy sice vzhledem k menšímu počtu členů měly být výrazně nižší, nicméně se s nimi muselo počítat. Čechoslováci se i v USA pokusili získat úvěr, ale stejně jako v případě Kanady marně. Američané československé diplomaty odkázali na Brity, kteří by všechny výlohy mohli hradit v rámci smlouvy o půjčce a pronájmu s USA, čemuž by americké úřady nekladly žádné překážky.²⁴

Hledaly se další možnosti, existovaly ovšem určité meze. Například přišla nabídka od krajanské Národní rady v Chicagu, že by hradila výdaje na soustředování a pobyt branců v přístavech před odjezdem do Británie. Prezident Beneš ale z politických důvodů nesouhlasil s takovým řešením a dával přednost úvěru. Zřejmě se domníval, že by u krajanů utrpělo újmu jméno exilové vlády, kdyby se

²¹ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 12, fasc. 23, č. j. 644 – dův. I/ 2. odd. 1941, O. D. Skelton, kanadský státní podsekretář pro zahraniční věci, čs. generálnímu konzulovi F. Pavláskovi 26. 11. 1940.

²² VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 12, fasc. 23, č. j. 644 – dův. I/ 2. odd. 1941, MNO ministerstvu zahraničí 19. 3. 1941.

²³ Uvedený návrh obsahoval i rozpočet pro plánovanou misi v USA, která nakonec neodjela. Odhad nákladů kanadské mise na rok 1941 vypadal takto: nájem úředních místností 80 £, kancelářské a materiální výlohy 1 340 £, telefon, telegraf a poštovné 80 £, doprava včetně cesty do Ameriky 1 940 £, zvláštní vydání 120 £, propagační materiál, foto ap. 360 £. War Office k tomu připojil ještě návrh na zvláštní přídavky denně 7 \$ pro důstojníky a 3,5 \$ pro praporčíky. Viz VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 24, fasc. 35, č. j. 6 066/II/2. odd. z 8. 3. 1941.

²⁴ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 18, fasc. 13, č. j. 1 718-I/2. odd. 1941, MZV Londýn ministerstvu národní obrany 3. 7. 1941.

vázala na jejich finanční pomoc.²⁵ Přitom v návrhu rozpočtu kanadské a americké mise z 8. března 1941, určeném pro britský War Office, se počítalo s tím, že krajské organizace by hradily náklady na dopravu dobrovolníků z USA do Kanady a také by zajistily péči o rodiny vojáků.²⁶ Prezident Beneš zastával v tomto ohledu zřejmě jiný názor než MNO.

Předpokládané počty a určení kanadských dobrovolníků

Osamocený boj Velké Británie proti nacistickému Německu od poloviny roku 1940 nutil britské úřady počítat každou sílu, jež by se mohla podílet na obraně země. V úvahu byly samozřejmě brány i jednotky spojenecké, jež se uchýlily do Británie a jež mohly být dále, i když s obtížemi, doplňovány. To se týkalo také jednotek československých. Na podzim 1940 byl československý vojenský atašé dotázán z War Office, jaký bude asi přírůstek v československé armádě na území britské říše do konce roku 1941. Vzhledem k tehdejším poměrům bylo zřejmé, že bude možno sestavit jen velmi hrubý odhad, nicméně československé MNO došlo k následujícím číslům: od konce dubna do konce roku 1941 se počítalo s 600 muži ze SSSR (z řad internovaných příslušníků tzv. polského legionu, z nichž ale většina skončila později v československé jednotce na Předním východě), 150 z území bývalé ČSR, ze zámoří mimo USA, Kanadu a Afriku 100, z Francie a Afriky 250, z USA a Kanady 500. Z celkového počtu mělo být asi 100–150 důstojníků. K tomu mohly navíc přispět dodatečné odvody v Británii a předpokládalo se, že v případě vstupu USA do války se počet branců také v této zemi značně zvýší.²⁷

Ještě dlouho před tím, než se první dobrovolníci v Kanadě nalodili na cestu do Británie, řešila se otázka jejich přidělení. V tomto směru docházelo ke střetu názorů různých lidí. Na jedné straně česká exilová vláda chtěla budovat pozemní jednotky, ačkoliv pro ně zatím nebylo využití, naproti tomu velitelství Královského letectva (dále RAF) potřebovalo doplňovat síly pro přetrvávající vzdušnou válku. Ministr letectva Archibald Sinclair²⁸ psal koncem ledna 1941 E. Benešovi: „*Pane prezidente, dověděl jsem se, že Vaše vláda uvažuje o uvolnění vojska pozemní armády pro službu v československém letectvu. (...) velmi bychom uvítali takový krok, protože by nám umožnil vytvoření dalších československých leteckých jednotek. Potřebovali bychom (...) hlavně dvě skupiny lidí: posádky letadel a pomocný per-*

²⁵ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 15, č. j. 710-I/2 1941, Vojenská kancelář prezidenta republiky (dále VKPR) ministerstvu národní obrany 24. 3. 1941. O ochotě krajských organizací podílet se na úhradě nákladů viz též VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 18, fasc. 13, č. j. 1 718-I/2. odd. 1941, MZV Londýn ministerstvu národní obrany 3. 7. 1941.

²⁶ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 24, fasc. 35, č. j. 6 066/II/2. odd. z 8. 3. 1941.

²⁷ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 26, kart. 10, fasc. 18, č. j. 3 478/1940 z 26. 11. 1940.

²⁸ Sir Archibald Henry MacDonald Sinclair (1890–1970), první baronet z Ulbsteru a Caithnessu a první vikomt Thurso, dlouholetý přítel a spolupracovník Winstona Churchilla, od roku 1935 předseda britské Liberální strany. Úřad ministra letectva zastával od května 1940 až do konce války.

sonál (...)“²⁹ Úplný soulad v této otázce ale nebyl ani na britské straně. MNO gen. Ingr psal obratem Vojenské kanceláři prezidenta republiky (dále VKPR): „*Není mně ničeho známo o tom, že by naše vláda uvažovala o uvolnění mužstva pozemní armády pro letectvo (...) nejen AM [Air Ministry – pozn. aut.] žádá zvýšení počtů leteckých jednotek, ale současně War Office naléhá na rozšíření jednotek pozemních (...) WO žádá, aby organisace naší brigády byla úplně shodnou s organizací britské brigády. Za daného stavu věci není tedy vůbec možno mluvit o tom, aby pozemní jednotky byly rozformovány ve prospěch letectva (...) Pozemní jednotky mají WO nařízeno býti pohotově k případnému bojovému použití dnem 1. března t. r. (...)*“³⁰ Je zřejmé, že příslušník každé zbraně si hájil jednotky své odbornosti. Současně je třeba přiznat pro danou dobu nutné zvýhodnění letectva, neboť, přestože bezprostřední nebezpečí invaze na Britské ostrovy pominulo, letecké boje trvaly.

Složení mise

Ačkoliv jednání o vyslání mise byla v plném proudu, poměrně dlouho se nevědělo, kdo přesně bude do ní zařazen. Byla však známa nezbytná hlediska pro výběr, a tak i v této otázce začínalo být jasno. Do čela mise byl už v srpnu 1940 vybrán (oficiálně jmenován až koncem roku) plk. gšt. Čeněk Kudláček, krycím jménem Hutník, v jehož prospěch mluvila znalost jazyků a osobní schopnosti, včetně diplomatických, a umění jednat s lidmi.³¹ Dalšími členy se stali pplk. gšt. Bohuslav Procházka, vystupující v odboji pod jménem Karel Hron, jenž dosud působil při úřadu československého vojenského a leteckého atašé v Londýně, pplk. let. Ján Ambruš, jenž měl trojí doporučení – slovenskou národnost, vysokou hodnost a leteckou odbornost.³² Slováky v misi zastupoval ještě npor. pěch. Ludevít

²⁹ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 13, fasc. 2, č. j. 259 taj. I/1. odd. 1941, A. Sinclair prezidentu Benešovi 24. 1. 1941.

³⁰ Tamtéž, MNO gen. Ingr Vojenské kanceláři prezidenta republiky 6. 2. 1941.

³¹ Čeněk Kudláček (1896–1967), bývalý ruský a francouzský legionář, ve 20. letech působil na Válečné škole v Praze, ve 30. letech v hlavním štábu, 1934–1935 vojenským poradcem v Bolívii. Po okupaci náčelník štábu Obrany národa, v listopadu 1939 uprchl z protektorátu, ve Francii se zapojil do zahraničního odboje. Působil v rámci Československé vojenské správy Národního výboru, a to jako přednosta I. odboru vojensko-politického. Byl zástupcem pro jednání v oblasti zásadních věcí, zvláštních požadavků vojenské správy, pohotovosti prostředků a censury. Viz VÚA, Československá vojenská správa Národního výboru – Francie, inv. č. 23, sign. C I/1a/2, kart. 2, č. j. 8 679 – dův. z 27. 3. 1940. V červnu 1940 přes Bordeaux odjel do Velké Británie, koncem roku byl jmenován náčelníkem vojenské mise pro Kanadu. Poté (1943–1945) působil jako vojenský přidělenec v Brazílii. Po návratu do vlasti po válce se mu nedostalo náležitého ocenění, jako stoupenec demokracie byl sledován komunisty ovládanou vojenskou kontrarozvědkou. V létě 1948 znovu emigroval, nejprve působil několik let ve Francii, kde se zapojil do zpravodajské činnosti proti komunistickému Československu, později přesídlil do USA, kde v roce 1967 zemřel.

³² Ján Ambruš (1899–1994), v ČSR po 1. světové válce absolvoval vojenskou akademii, v roce 1923 se stal důstojníkem - letcem z povolání, od 1929 působil jako stíhací pilot, 1930 jako velitel stíha-

Sozanský.³³ Dalším letcem byl účastník bitvy o Británii por. let. Ing. Antonín Brejcha,³⁴ zatímco npor. děl. Rudolf Nekola měl v Kanadě využít svých žurnalistických zkušeností.³⁵ Posledním členem byl telegrafista Augustin Korotvička.³⁶

cí letky v Praze. Ve 30. letech se zařadil mezi vynikající československé piloty po bok Novákoví, Flekalovi, Širokému aj. V roce 1934 zvítězil v leteckých závodech kolem Evropy a severní Afriky se startem a cílem ve Varšavě (9 500 km). V roce 1938 spolu se šéfpilotem V. Matěnou překonali na trase Praha – Súdán 4 340 km a vytvořili světový rekord v kategorii malých sportovních letadel. Od března do července 1939 byl velitelem letectva Slovenského státu, v září téhož roku emigroval přes Jugoslávii do Francie, kde se podílel na organizaci a výcviku československých letců. Bojoval jako stíhač ve Francii i v Británii, od září 1940 velel 312. peruti RAF. Po zrušení československé vojenské mise v Kanadě zůstal ve stejné zemi jako československý vojenský a letecký atašé. Po návratu do osvobozené vlasti se stal přívržencem Demokratické strany a v letech 1946–1948 byl členem Slovenské národní rady. Hned po únoru 1948 jej odtud akční výbor Demokratické strany odvolal, neboť byl jedním z hlavních představitelů antikomunismu v armádě. Poté emigroval do USA, kde se zapojil do protikomunistického odboje. Viz *Slovenský biografický slovník, Díl I*, Martin 1986, s. 56. O Ambrušově životě viz též Drahoslav MACHALA, *Návrat do Itaky*, Bratislava 1998.

³³ Uvědomělý Čechoslovák, který se již v červnu 1939 hlásil v Krakově pplk. L. Svobodovi, jenž jej znal z hranické akademie. Sozanský na sebe upoutal pozornost den před odjezdem do Francie, 15. června 1939, kdy při příležitosti přísahy věrnosti republice vystoupil s prohlášením, jež podepsali všichni slovenští dobrovolníci, že jejich vlastí je svobodná ČSR a že jí dají své síly a třeba i životy. Viz Ludvík SVOBODA, *Cestami života I*, Praha 1971, s. 274–275.

³⁴ Bývalý příslušník 312. československé peruti RAF.

³⁵ Rudolf Nekola (1901–1969) studoval na učitelském ústavu, poté na FF UK, na Vysoké škole pedagogické a na univerzitě v Chicagu. Již od 18 let cestoval po světě, projel celou Evropu, navštívil USA, Kanadu i země Latinské Ameriky. Psal články do novin, cestopisy, reportáže, povídky, knihy pro dospělé i pro mládež (*Země sedmi měst, Třináctý guvernér*), učebnice češtiny, literatury (například čítanka *Radostné čtení pro svobodomyslné školy*) a angličtiny. Pracoval čtyři roky ve školském odboru Československého ústavu zahraničního v Praze, v rozhlasu (Praha, Boston, Montréal) a napsal také několik rozhlasových her. Překládal z angličtiny (E. A. Poe, R. Burns, J. Mansfield, C. Tichborne, H. W. Longfellow, W. Whitman, G. Chaucer, G. G. Byron, R. Kipling, C. Sandberg aj.). Sám také několik časopisů řídil (*Okuje* v Josefově v důstojnické škole, *Spravedlnost* v Chicagu 1926–1929, *Roj, časopis pokusných škol* v Praze 1932–35, *Kulturní služba* v Praze 1935–38, *Zprávy* v Agde 1940, *Epištoly pro čs. vojáky* ve Francii a Velké Británii 1940–41, *Naše noviny* ve Velké Británii 1940–41, *Čs. zpravodajství* v Montréalu 1941–43, *Soubory jihoamerických článků* v Riu de Janeiru 1943–45, *Obrana vlasti, týdeník svazu brannosti* v Praze 1948, *Obrana lidu, deník čs. armády* v Praze 1947–25. 2. 1948, *Naše novinky* v Torontu 1949–50, *Nový domov* v Torontu od 2. 3. 1950). Skládal také písně a pochody. Po 15. 3. 1939 uprchl do Francie, kde vstoupil do čs. jednotek v Agde, v červnu 1940 odjel do Británie. Stal se členem vojenské mise v Kanadě, pak působil s plk. Kudláčkem v Brazílii v letech 1943–45. Počátkem roku 1945 se vrátil do Británie, zbytek války strávil s britskými jednotkami v Belsenu v Německu jako styčný důstojník. Po návratu do vlasti byl povýšen na pplk. Po únoru 1948 uprchl přes Německo do Kanady, kde se natrvalo usadil. Zemřel 1. 12. 1969. Viz Jaroslav TRNKA, *Rudolf Nekola*, *Kanadské listy* 26, květen – červen 2002, č. 5–6, s. 5; viz též VÚA, Československá vojenská mise, Čs. vojenská mise v Kanadě, inv. č. 1, kart. 1, č. j. 4 452, R. Nekola J. Hájkovi 19. 11. 1941.

³⁶ Odešel do zahraničí již v roce 1939, se skupinou kpt. F. Divokého se dostal z Polska do Rumunska, dále přes Istanbul, Athény, Alexandrii, Tel Aviv, Haifu do Bejrútu a odtud lodí Maréchal Joffre do Marseille, odkud pokračovali vlakem do Agde, kam dorazili 15. 11. 1939. Podrobněji viz VÚA, Československá vojenská správa Národního výboru – Francie, inv. č. 55, sign. C II/1a,

Při bližším pohledu na složení mise je možno najít některé zajímavé prvky, a to zejména u dvou nejnvýše postavených členů. U plk. Kudláčka je to snad jediná událost v jeho vojenské kariéře, jež mu byla vyčítána, ovšem záležitost dosti podstatná, protože následně ovlivnila životy mnoha lidí. Při ústupu z Paříže totiž nebyla zničena kartotéka příslušníků československých jednotek ve Francii s podrobnými údaji nejen o samotných vojácích, ale také o jejich příbuzných včetně adres ve vlasti atd., která díky tomu padla do rukou gestapa, jež jí samozřejmě dokázalo využít. Důstojníkem, který dostal pověření kartotéku zničit, měl být právě plk. gšt. Čeněk Kudláček. Po válce se prý bránil, že zničení dal na starost jinému důstojníkovi, jenž válku nepřežil.³⁷ Není přesně známo, kdy se o této věci dovědělo londýnské exilové MNO, ale pokud se tak stalo již v roce 1940, mohlo se jednat o jeden z podnětů ke jmenování plk. Kudláčka šéfem kanadské mise, aby byl tímto způsobem poslán do ústraní.

U Jána Ambruše je tento účel doložitelný jednoznačněji než u Kudláčka. Ján Ambruš měl před válkou vynikající pověst jako pilot, který dosáhl řady leteckých rekordů a byl známý i mimo hranice Československa. Jako bojovému letci se mu bohužel tolik nedařilo, jeho slabinou zřejmě bylo rozpoznávání nepřátelských letounů. Ve Francii v květnu 1940 poškodil palbou francouzský letoun, který pokládal za německý, a v Británii v říjnu téhož roku dokonce jeden britský letoun sestřelil a další poškodil. K dovršení smůly zanedlouho jím vedený roj ztratil ve špatném počasí orientaci, dvě letadla byla zničena a jedno poškozeno. Podřízení piloti pak mjr. Ambrušovi otevřeně vyslovili nedůvěru, inspektorát československého letectva ve Velké Británii jej brzy poté odvolal od 312. perutě, pověřil doзором nad výcvikem letců v Cosfordu a později zařadil do vojenské mise připravované pro Kanadu.³⁸

Mise začala pracovat již více než tři měsíce před tím, než dorazila na místo určení, do Kanady. Její členové se prvně sešli v Londýně na Piccadilly č. 134

kart. 5, Zpráva kpt. Fr. Divokého, Agde 31. 12. 1939. Augustin Korotvička zahynul při leteckém neštěstí v Jeseníkách 27. 2. 1950.

³⁷ Tento údaj autorovi poskytl pan Mirko Janeček, šéfredaktor Kanadských listů, jemuž jej sdělil pan Jan Fráňa, který zemřel v r. 2001. Viz archiv autora, dopis M. Janečka autorovi z 29. 5. 2002. K posouzení této věci bude třeba získat ještě další svědectví, ale vše zůstane pravděpodobně v rovině dohadů. Pamětníci zřejmě budou nadále mít za hlavního viníka Kudláčka, protože on byl tím, koho zničením kartotéky pověřili, a nemohl dokázat předání rozkazu dále. Jen stěží se dá očekávat, že by tehdy dal uvedený rozkaz písemně. Proti obvinění se snad dá postavit jen toto: na základě hodnocení Č. Kudláčka ze strany nadřízených po celou dobu jeho vojenské kariéry i dle svědectví řady lidí, kteří s ním pracovali, lze předpokládat, že neměl takovou povahu, aby natolik důležitou záležitost opomenul nebo hodil za hlavu ze strachu o vlastní život či svobodu a vystavil nebezpečí velké množství osob.

³⁸ O těchto záležitostech blíže viz například D. MACHALA, *Návrat do Itaky*, s. 148–156. Je třeba připomenout, že sestřelený britský letoun Blenheim se velmi podobal německému Junkersu 88, což uznávali i další spojenečtí piloti. Viz např. David Moore CROOK, *Pilot spitfiru*, Praha 2008, s. 67. Machala ovšem postoj podřízených vůči mjr. Ambrušovi vysvětluje nadřazeným jednáním Čechů vůči Slovákům, aniž by uznal vážnost a četnost chyb, jichž se J. Ambruš dopustil a jež by nepochybně byly vedly k vyslovení nedůvěry i českému veliteli.

v sídle ministerstva národní obrany exilové vlády 17. března 1941 a až do odjezdu tam pak denně konali přípravy na svoji příští práci; studovali a rozebírali různé otázky týkající se poměrů v Kanadě, shromažďovali důležité spisy a sbírali potřebný propagační materiál. Mezi nejdůležitější body přípravy patřily krajanské záležitosti a navazování styků, jichž by na místě bylo možno využít.

Postoj War Office

Britské ministerstvo války požadovalo dokonalou přípravu, dříve než návrhy československé exilové vlády schválilo. Až v druhé polovině dubna 1941, poté, co MNO doložilo všechny podmínky ve věci složení a finančního zabezpečení československých vojenských misí pro Kanadu, Balkán a Blízký východ,³⁹ vyjádřil War Office souhlas s vysláním mise a nábořem v Kanadě a USA za následujících podmínek:

1. Nábor musí být omezen plánovanými počty československých jednotek ve Velké Británii.

2. Dobrovolníci musí být podrobeni zdravotnímu prověření a odesláni co nejdříve do Velké Británie, aby výdaje v amerických dolarech na výcvik a ostatní účely byly omezeny na minimum.

3. Nábor by měl být pokud možno omezen na svobodné muže, aby nevznikly výdaje v dolarech na rodinné příspěvky, neboť není možno rodinné příslušníky odvážet z Kanady nebo z USA. To odpovídá obecné britské praxi při náboru odborníků pro britskou armádu v zahraničí.

4. Sazby platů a rodinných příspěvků (pokud budou vypláceny) se budou rovnat britským sazbám, příspěvky členům mise stanoví War Office.⁴⁰

War Office rovněž přislíbil, že pokud kanadská vláda neposkytne úvěr, budou dolary vyplaceny zálohově v Londýně podle běžných finančních dohod mezi oběma vládami.⁴¹

Z přípisu jako by vysvítala obava britské vlády, že mise v Kanadě získá tak velké množství dobrovolníků, že to naruší rozpočet War Office. Zdá se však, že takové nebezpečí nehrozilo. Jakkoliv v Kanadě a v USA žilo tehdy několik desítek tisíc lidí pocházejících z území Československa, měly na druhé straně československé jednotky ve Velké Británii ve svých stavech ještě značné mezery. Jejich mužstvo zdaleka nedosahovalo předepsaných válečných stavů, podle programů War Office a Air Ministry měly doplňky do 31. prosince 1941 činit u pozemních jednotek asi 2 100 mužů, u letectva asi 450 mužů (všichni pro pozemní personál)

³⁹ MNO tak učinilo přípisem ze 7. 3. 1941. Viz VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 15, fasc. 7, č. j. 993 – dův. I/1. odd., Přípis War Office československému ministerstvu národní obrany z 19. 4. 1941.

⁴⁰ Tamtéž. Přípis podepsal F. C. Bovenstein.

⁴¹ Tamtéž.

a do záloh pro pozemní jednotky mělo přijít asi 850 mužů.⁴² Celkem předpokládané doplňky měly tedy činit zhruba 3 400 mužů, což byl značný počet. Nábor v Kanadě a v USA měl při uspokojování těchto požadavků hrát důležitou úlohu, i když tu byly ještě další zdroje, z nichž měli být tito lidé získáni – skupiny československých vojáků, kteří dosud nebyli přepraveni z Francie (především neokupované části) do Británie, dále českoslovenští příslušníci – vojáci ve francouzských koloniích a v Portugalsku,⁴³ určité omezené možnosti skýtal ještě další nábor mezi Čechoslováky na území Velké Británie.

Otázka výcviku

Vedení MNO v Londýně jako by předem předpokládalo obtíže při organizaci dopravy dobrovolníků ze zámoří do Evropy, možná se jen chtělo připravit na všechny možnosti a určit pro případ nesnází a zdržení pravidla, jimiž se měla mise v Kanadě řídit, ale v každém případě uvažovalo i o alespoň částečném výcviku na kanadském území. Britské úřady to sice ve svých podmínkách vylučovaly, aby nedocházelo ke zbytečnému zvyšování nákladů, ale přece jen se v podkladech připravených pro misi objevily i následující pokyny: „(...) *I když nebude možno všechny doplňky cvičiti na území Kanady, bude nutno počítati s tím, že povolané osoby musí býti před odjezdem soustředěny a čekati nějakou dobu na odjezd. Proto bude třeba pro ně organisovati výcvikové možnosti a dáti jim alespoň základní vojenský výcvik (...) Pro případ uskutečnění základního výcviku je třeba, aby mise vzala s sebou příslušné výcvikové předpisy.*“⁴⁴ Z jistého úhlu pohledu byly takové úvahy namístě, přinejmenším proto, aby se muži čekající ve sběrných táborech na přepravu do Británie nenudili a aby jejich volný čas byl z vojenského hlediska smysluplně využit. Jak se ale později ukázalo, měli v tomto ohledu důstojníci z ministerstva velké oči. Všichni členové mise byli v Kanadě natolik vytíženi, že by rozhodně nemohli věnovat nějaký čas výcviku dobrovolníků.

Zmatky s odjezdem

Nakonec se podařilo všechny potíže vyřešit alespoň tak, aby mohla mise odcestovat. Účtárna zastavila vyplacení pravidelných náležitostí v Británii všem členům mise 8. května 1941, na další období dostali zálohu.⁴⁵ Jenže odjezd se zdržel,

⁴² VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 15, fasc. 7, č. j. 942 – dův. II/3, odd. 21. 3. 1941.

⁴³ Tamtéž, Pokyny pro československou vojenskou misi v Kanadě z 21. 3. 1941.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Na prvních 28 dnů dostali zálohu v librách šterlinků (celkem 292,4 £), pokud nedorazí na místo dříve, pak by museli odpovídající část peněz vrátit, na prvních 28 dnů v Americe dostali zálohu v amerických dolarech (celkem 3 224,20 \$), vše z rozpočtu MNO. MNO poskytlo také zálohu na první tři měsíce na místě (5 224,80 \$), na počáteční vybavení – nájem, telefony, poštovné, kance-

a tak výplata náležitostí byla obnovena a pokračovala až do 12. června. Výše zálohy se pak poněkud změnila.⁴⁶

Cesta

Vlastní cesta přes Liverpool do Halifaxu lodí Baltrover trvala od 16. června do 2. července 1941. Hned v Halifaxu mise zahájila činnost, prozatím rozesláním pozdravných telegramů vyslanci Hurbanovi, Československé národní radě v Chicagu a sokolské obci tamtéž. Američtí sokolové v posledních dnech června právě v Chicagu pořádali svůj slet a přáli si, aby se jej již mohli zúčastnit zástupci mise, nepříznivé okolnosti cesty ale splnění tohoto přání znemožnily. O dva dny později, 4. července večer, mise dorazila vlakem do Montréal. Na nádraží Bonnaventure ji kromě československého vojenského přidělence v USA plk. gšt. Oldřicha Španiela a vicekonzula Jaroslava Hnízda očekával předseda Československého národního sdružení v Kanadě Štefan Rudinský, mnoho krajanů, novinářů a fotografů.⁴⁷ Pro úspěšný začátek si mise nic lepšího než širokou publicitu nemohla přát.

Po náročných a dlouhých přípravách se tedy mise mohla začít věnovat svému úkolu. Dochované písemnosti svědčí o tom, že práce mise byla soustavná, usilovná a dobře organizovaná, nicméně výsledky nakonec neodpovídaly představám. To je už ale jiná otázka.

lářské potřeby, cestovné, knihy a reprezentaci (3 784 \$) a na výdaje spojené s nábořem (8 000 \$). Celkem to činilo 17 008,80 \$, jež byly poukázány gen. konzulovi Pavláskovi. Plk. gšt. Kudláček – Hutník je pak měl uložit u některé státem spravované místní banky, kam bude londýnské ministerstvo financí později posílat další zálohy. VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 17, fasc. 11, č. j. 1 312-II/2 1941 z 9. 5. 1941.

⁴⁶ VÚA, MNO Londýn, inv. č. 28, kart. 17, fasc. 12, č. j. 1 499-II/2. odd. 1941 ze 7. 6. 1941.

⁴⁷ VÚA, Čs. vojenská mise v Kanadě, inv. č. 1, kn. č. 1, Kronika mise, s. 5–7.

Summary:

Czechoslovakian army mission in Canada during the Second World War – prehistory

The Czechoslovakian exile government also needed to back up its political activity with military force. Therefore it attempted to build and strengthen Czechoslovakian foreign units, but there was a lack of human resources. Therefore the National Defence Ministry tried to find volunteers from the compatriotic minorities across the Atlantic, particularly in Canada and in the United States of America. Therefore, an army mission was planned and sent out to prepare and carry out a recruitment campaign. Their work was preceded by a few relatively long months of negotiations with the British and Canadian authorities in order to clarify what was wanted on all sides and to lay down the conditions for the work of the Czechoslovakian army mission in America.

translated by Skřivánek s.r.o.